

Wyrok z dnia 14 czerwca 2006 r.

I UK 333/05

Jednorazowe odszkodowanie przysługuje osobie wymienionej w art. 10 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.), jeżeli wszystkie jego przesłanki zostały spełnione przed uchyceniem tego przepisu ustawą z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 873 ze zm.), to jest przed dniem 2 maja 2004 r., choćby wniosek o wypłatę świadczenia został złożony po tej dacie.

Przewodniczący SSN Herbert Szurgacz, Sędziowie: SN Zbigniew Myszkowski, SA Romualda Spyt (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 14 czerwca 2006 r. sprawy z odwołania Marii S. przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziału Regionalnego w N.S. o odszkodowanie, na skutek skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Krakowie z dnia 23 maja 2005 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Okręgowemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Krakowie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania.

U z a s a d n i e

Prawomocnym wyrokiem z dnia 23 maja 2005 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Krakowie oddalił apelację Marii S. od wyroku Sądu Rejonowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Krakowie dla Krakowa - Nowej Huty z dnia 26 października 2004 r. Wyrokiem tym Sąd Rejonowy oddalił odwołanie Marii S. od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziału

Regionalnego w N.S. z dnia 17 maja 2004 r. odmawiającej jednorazowego odszkodowania z tytułu śmierci męża przy pracy rolniczej w dniu 29 kwietnia 2004 r.

W uzasadnieniu swego orzeczenia Sąd Okręgowy przywołał ustalenia Sądu Rejonowego, z których wynika, że mąż wnioskodawczyni w dniu wypadku przy pracy rolniczej, który miał miejsce w dniu 29 kwietnia 2004 r., nie podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników. Dalej za Sądem Rejonowym wywiódł, że w niniejszej sprawie mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.), w tym art. 10 ustawy, w brzmieniu obowiązującym od dnia 2 maja 2004 r. W myśl uprzednio obowiązującego przepisu art. 10 ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników prawo do jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej przysługiwało osobie najbliższej ubezpieczonemu rolnikowi, niepodlegającej ubezpieczeniu, jeżeli doznała ona uszczerbku wskutek wypadku przy pracy rolniczej, któremu uległa pomagając ubezpieczonemu rolnikowi, nie będąc jego pracownikiem, w pracach związanych z prowadzeniem działalności rolniczej. Natomiast na mocy ust. 1 pkt 4 tego przepisu, jeśli taka osoba zmarła wskutek wypadku przy pracy rolniczej - prawo do jednorazowego odszkodowania przysługiwało członkom jej rodziny. Ustawa z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 873 ze zm.), która weszła w życie w dniu 2 maja 2004 r., uchyliła przywołane wyżej przepisy ust. 1 pkt 2 i 4 artykułu 10 ustawy. Sąd Okręgowy powołał się na art. 10 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., stanowiący, że do spraw wszczętych a niezakończonych wydaniem decyzji przed dniem wejścia w życie ustawy zmieniającej, stosuje się przepisy dotychczasowe i stwierdził, że postępowanie o jednorazowe odszkodowanie w niniejszej sprawie wszczęte zostało w dniu 4 maja 2004 r., a zatem pod rządami przepisów wprowadzonych ustawą zmieniającą. Stąd też zastosowanie mają przepisy w nowym brzmieniu, nieprzewidujące jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej dla osób nieubezpieczonych, bliskich rolnikowi ani po takich osobach. Wskazał na przepis art. 44 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz na przepis art. 61 § 3 k.p.a. jako te, które określają moment wszczęcia postępowania o świadczenie, nie zgadzając się ze stanowiskiem wnioskodawczyni, że moment wszczęcia postępowania był tożsamy z momentem zawiadomienia policji, prokuratora i lekarza o zaistniałym wypadku.

Pełnomocnik wnioskodawczyni zaskarżył powyższy wyrok skargą kasacyjną, zarzucając naruszenie prawa materialnego przez jego błędną wykładnię - art. 1 pkt 7, art. 16 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych ustaw, przez przyjęcie, że przepisy te pozbawiły wnioskodawczynię prawa do jednorazowego odszkodowania, niezastosowanie art. 67 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 10 ust.1 pkt 2 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w brzmieniu obowiązującym do dnia 2 maja 2004 r., a także naruszenie tych ostatnich przepisów, poprzez przyjęcie, że nie obowiązywały one w niniejszej sprawie, mimo iż wypadek przy pracy rolniczej miał miejsce 29 kwietnia 2004 r.

W skardze podniesiono także zarzut naruszenie przepisów postępowania, które miały wpływ na wynik sprawy, a mianowicie art. 45 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a także powołanie się przez Sąd Okręgowy na przepis art. 61 § 3 k.p.a., który nie miał zastosowania w sprawie i pominięcie przez to, za zgłoszenie wypadku przy pracy rolniczej jest równoznaczne we zgłoszeniu roszczenia o odszkodowanie. Podniesiono także naruszenie art. 104 § 2 k.p.a. oraz naruszenie art. 10 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., przez rozstrzygnięcie o prawie do jednorazowego odszkodowania na podstawie przepisów nieobowiązujących w dniu wypadku przy pracy rolniczej.

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania pełnomocnik skarżącej uzasadnił istotnym zagadnieniem prawnym, co do natury przepisu art. 10 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r., który zdaniem skarżącego ma charakter procesowy a nie materialnoprawny. W myśl wywodów skargi materialnoprawny charakter ma przepis art. 16 tej ustawy, który „sytuuje wejście w życie ustawy na dzień 2 maja 2004 r.”, stąd wniosek, że w niniejszej sprawie mają zastosowanie przepisy prawa materialnego obowiązujące przed tą datą - z uwagi na datę wypadku przy pracy rolniczej. Wskazał także, że przepis art. 10 ustawy zmieniającej nie może pozbawić wnioskodawczyni prawa, które nabyła przed 2 maja 2004 r.

Wskazując na powyższe pełnomocnik skarżącej wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i uwzględnienie odwołania wnioskodawczyni oraz przyznanie jednorazowego odszkodowania, a także zasądzenia kosztów postępowania kasacyjnego wraz z kosztami zastępstwa procesowego, ewentualne o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania przy

uwzględnieniu kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie, aczkolwiek Sąd Najwyższy nie podziela wszystkich jej zarzutów i wywodów. W pierwszej kolejności dla porządku wskazać należy, że skarżący myli przepisy prawa materialnego z przepisami prawa procesowego. Całkowicie chybiony jest pogląd pełnomocnika skarżącej o procesowym charakterze normy art. 10 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r. Zgodnie z jej brzmieniem, w sprawach o przyznanie jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej zaistniałego przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy - wszczętych a niezakończonych wydaniem decyzji przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy (ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., która weszła w życie w dniu 2 maja 2004 r.), stosuje się przepisy dotychczasowe. Przepis ten jest przepisem intertemporalnym, wyjaśniającym, które przepisy prawa materialnego należy stosować do stanów faktycznych zaistniałych przed wejściem w życie zmian wprowadzonych tą ustawą - stare czy nowe. Przepisy przechodnie, odnoszące się do przepisów prawa materialnego, są także normami prawa materialnego. Również nieuzasadnione jest traktowanie zarzutu uchybienia przepisowi art. 45 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, dotyczącemu obowiązku zgłoszenia zaistnienia wypadku przy pracy rolniczej bez zbędnej zwłoki, jako naruszenia przepisów postępowania. Przepis ten reguluje wprawdzie postępowanie przed organem rentowym w sprawie o jednorazowe odszkodowanie, lecz nie stanowi on przepisu prawa procesowego w rozumieniu Kodeksu postępowania cywilnego, a jego sposób zastosowania (bądź niezastosowanie) ocenia się wyłącznie z materialnoprawnego punktu widzenia. Podobnie rzecz się ma ze wskazywanym przez pełnomocnika skarżącej przepisem art. 61 § 3 k.p.a. Niezależnie od powyższego przepis ten nie ma większego znaczenia dla rozstrzygnięcia, bowiem dotyczy formy, w jakiej wnosi się żądania, wyjaśnienia, odwołania i zażalenia do organu - a forma ta, jak wynika ze skargi, nie jest sporna. Natomiast całkowicie niezrozumiałe jest powołanie się na naruszenie przepisu art. 104 § 2 k.p.a., który stanowi, że decyzje rozstrzygające sprawę co do jej istoty w całości lub części, kończą sprawę w danej instancji.

Nie zachodzi również w sprawie naruszenie art. 67 ust. 1 Konstytucji RP, który w zakresie prawa do zabezpieczenia społecznego odsyła do zakresu i formy określonej ustawą. Nie wynika bowiem z niego żadna norma intrtemporalna w zakresie stosowania przepisów prawa ubezpieczeń społecznych.

Z treści podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia oraz uzasadnienia wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania wynika, że skarżący kwestionuje zastosowanie w sprawie art. 10 ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r., a w jego następstwie oparcie rozstrzygnięcia na art. 1 pkt 7 tej ustawy, wprowadzającym nowe brzmienie art. 10 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, określającym datę wejścia w życie ustawy w taki sposób, który prowadzi do pozbawienia wnioskodawczyni prawa do jednorazowego odszkodowania, które nabyła pod rządami uprzednich przepisów. Eliminacja tego przepisu, jak sugeruje wywód skargi, wynika z przydania temu przepisowi przez skarżącego charakteru przepisu proceduralnego, który nie może oddziaływać w sferze prawa materialnego. Jak wskazano na wstępie jest to pogląd całkowicie nieuprawniony. Natomiast rozważenia wymaga możliwość wyeliminowania tej normy (odmowa jej zastosowania) biorąc pod uwagę to, czy przepis ten nie pozbawia wnioskodawczyni praw słusznie nabytych, co w konsekwencji prowadziłoby do naruszenia art. 2 Konstytucji RP.

Prawo do świadczenia z ubezpieczenia społecznego powstaje z mocy prawa z chwilą ziszczenia się wszystkich przesłanek, od których to prawo zależy. Decyzja organu rentowego ma charakter wyłącznie deklaratoryjny, potwierdzający istnienie prawa *in abstracto*. Wynika z tego, iż prawo do świadczeń powstaje i istnieje niezależnie od decyzji organu rentowego, a tylko jego realizacja w postaci wypłaty świadczenia wymaga potwierdzenia decyzją. Zanegowanie prawa do świadczenia dla osób, które spełniały warunki do jego uzyskania pod rządami starych przepisów, a więc były do tych świadczeń uprawnione - lecz prawo to nie zostało zrealizowane wobec niezłożenia odpowiednich wniosków - stanowiłoby naruszenie charakteru decyzji organu rentowego, nadając jej charakter konstytutywny, którego nie posiada (por. uchwałę w składzie całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 grudnia 2000 r., III ZP 29/00, OSNAPiUS 2001 nr 12, poz. 418). Zgodnie z ustalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego zasadą ochrony praw nabytych objęte są zarówno prawa nabyte w drodze skonkretyzowanych decyzji przyznających świadczenia, jak i prawa nabyte *in abstracto* zgodnie z ustawą przed zgłoszeniem wniosku o ich przyznanie (orzeczenie z 11 lutego 1992 r., K

14/91, OTK 1992 cz. I, s. 128, wyrok z 23 listopada 1998 r., SK 7/98, OTK-ZU 1997 nr 7, poz. 114, a także wyrok z 22 czerwca 1999 r., K. 5/99, OTK-ZU 1999 nr 5).

Ani pozwany, ani Sądy obu instancji nie zajmowały się tym, czy ubezpieczona nabyłaby prawo do jednorazowego odszkodowania pod rządami uprzednio obowiązujących przepisów, a w konsekwencji, czy przesłanki nimi objęte spełniły się w dacie śmierci jej męża w wyniku wypadku przy pracy rolniczej i przed dniem wejścia w życie nowej regulacji. Zatem nie zostało ustalone, czy przed dniem wejścia w życie nowych przepisów powstało *in abstracto* prawo do świadczenia, którego potwierdzenie stanowiłaby decyzja organu rentowego. Podkreślić przy tym należy, że pozytywne ustalenie, iż zgon męża wnioskodawczynie, będącego osobą nieubezpieczoną, który nastąpił w dniu 29 kwietnia 2004 r., jest następstwem wypadku przy pracy rolniczej, zaistniałym w tym samym dniu, prowadziłoby do wniosku, że prawo do jednorazowego odszkodowania powstało z tą datą, bowiem w tym dniu (a nie innym, późniejszym) spełniły się wszystkie konieczne przesłanki prawa do świadczenia (wskazane w art. 10 ust. 1 pkt 4 w związku z pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników).

W przypadku ustawy zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r. właściwie brak *vacatio legis*, bowiem ogłoszona została ona w Dzienniku Ustaw z dnia 30 kwietnia 2004 r., z mocą obowiązującą od 2 maja 2004 r. Brak okresu dostosowawczego - w przypadku ustalenia nabycia uprawnień pod rządami uprzednio obowiązujących przepisów - działałby również niekorzystnie w sferze uprawnień wnioskodawczynie ze względu na szczególny w tym konkretnym przypadku zbieg czasowy wystąpienia zdarzenia prawotwórczego (wypadku przy pracy rolniczej i zgonu w tej samej dacie) z wprowadzeniem nowych uregulowań. Okres dostosowawczy uważany jest za niezbędny, po to, aby strona miała czas i możliwość pokierowania swoimi sprawami i podjęcia stosownej decyzji wobec zmieniających się przepisów, w sytuacji, gdy zmiana ta ma istotne znaczenie dla jej uprawnień. W tym miejscu zwrócić należy uwagę na przywoływany przez skarżącego przepis art. 45 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników - w brzmieniu obowiązującym przed dniem 2 maja 2004r. - zgodnie z którym w razie zaistnienia wypadku przy pracy rolniczej, poszkodowany oraz rolnik obowiązani są bez zbędnej zwłoki zgłosić wypadek Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. W nowym brzmieniu przepis ten (po zmianie dokonanej ustawą zmieniającą z dnia 2 kwietnia 2004 r.) wyznaczył termin 6 miesięcy do zgłoszenia wypadku od dnia jego zaistnienia. Niewątpliwie wnioskodawczynie z

obowiązku tego się wywiązała, skoro wypadek miał miejsce w dniu 29 kwietnia 2004 r., a wniosek zgłoszony został w dniu 4 maja 2004 r. (przy uwzględnieniu przypadających w tym okresie dni ustawowo wolnych od pracy). Natomiast w myśl ustępu 3 tego artykułu, w wersji obowiązującej od 2 maja 2004 r., niedopełnienie przez poszkodowanego lub rolnika obowiązku dotyczącego zawiadomienia o zaistniałym wypadku przy pracy rolniczej, ocenia się również przy ustalaniu prawa do jednorazowego odszkodowania. Przepis ten stanowi wskazówkę interpretacyjną, z której wynika, że istotne znaczenie przy ocenie uprawnień do świadczenia ma zachowanie strony pod kątem spełnienia wymogów wynikających z obowiązujących przepisów w zakresie postępowania w sprawach o jednorazowe świadczenia z tytułu wypadków przy pracy rolniczej. Jak już wskazano, wnioskodawczyni zasad tych nie naruszyła, stąd jej ewentualne prawa, nabyte pod rządami uprzednio obowiązujących przepisów, podlegałyby ochronie z przyczyn omówionych wyżej.

W świetle powyższych wywodów uznać należy, że w założonym stanie faktycznym, o którym mowa wyżej, o zastosowaniu konkretnych przepisów decydowałaby data śmierci osoby nieubezpieczonej, tożsama z datą wypadku przy pracy rolniczej, a nie data zgłoszenia wniosku o jednorazowe odszkodowanie.

Mając na uwagę powyższe Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczona na mocy art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.

=====